

УДК 658.11

Міняйленко І.В.
старший викладач кафедри економіки підприємства
та управління персоналом
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Міщенко А.Ю.
магістрант
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНІВ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF ASSESSMENT OF COMPANY POTENTIAL LEVELS

АНОТАЦІЯ

У статті розроблено методіку оцінювання рівнів потенціалу підприємства. Визначено показники, що характеризують виробничий, науково-технічний та фінансовий потенціал. Проведено оцінювання рівнів потенціалу підприємства. Сформовано програму підвищення ефективності використання потенціалу. Розраховано прогнозну потенціаловіддачу.

Ключові слова: виробничий потенціал, науково-технічний потенціал, фінансовий потенціал, методика оцінювання, рівень потенціалу, потенціаловіддача.

АННОТАЦИЯ

В статье разработана методика оценки уровней потенциала предприятия. Определены показатели, характеризующие производственный, научно-технический и финансовый потенциал. Проведена оценка уровней потенциала предприятия. Сформирована программа повышения эффективности использования потенциала. Рассчитана прогнозная потенциалоотдача.

Ключевые слова: производственный потенциал, научно-технический потенциал, финансовый потенциал, методика оценки, уровень потенциала, потенциалоотдача.

ANNOTATION

The article develops a methodology for assessing the levels of enterprise potential. The indicators characterizing production, scientific and technical and financial potential are determined. The enterprise potential levels are assessed. A program for improving the use of capacity is formed. The predicted potential output is calculated.

Keywords: production potential, scientific and technical potential, financial potential, evaluation methodology, level of potential, potential recoil.

Постановка проблеми. Протягом останніх років тривало становлення ринкової системи господарювання, виявлялися нові аспекти реформування форм власності і структурної перебудови економіки України. Основною ланкою економічної системи країни, де безпосередньо продукуються товари та надаються послуги населенню та суспільству загалом, є економіка підприємства.

Потенціал як інтегрована сукупність ресурсів і можливостей підприємства набуває вагомого значення у процесах підвищення результативності функціонування і розвитку вітчизняних компаній. Правильна оцінка наявних сил, ресурсів, засобів підприємства за сучасних умов господарювання вкрай потрібна як для його керівництва і власників, так і для інвесторів, партнерів, кредиторів, державних органів.

Сучасна практика показує, що підприємства потребують вивчення й аналізу особливостей управління потенціалом підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різноманітні аспекти дослідження оцінки управління потенціалом підприємства знайшли своє відображення у роботах багатьох науковців, таких як Б.П. Плишевський, Г.М. Сорокін, Н.А. Хрущ [1], котрі дотримуються верховенства системи показників, не вимагаючи обов'язкового їх зведення до єдиного показника. Адже сконструйований на будь-яких принципах загальний синтетичний показник оцінки потенціалу господарської системи та її елементів не може охопити або, точніше, врахувати всі умови перебігу процесу виробництва, рівень його організації. Для оцінки потенціалу підприємства потрібна всеосяжна система показників, причому в основу конструювання такої системи має бути покладена структурна модель, що враховує не тільки фактичну динаміку, а й теоретичні передумови.

Питання оцінки потенціалу підприємства розглядали О. Федонін, І. Репіна та О. Олексюк [2]. Узагальнення їх підходів дало змогу погодитися з трактуванням, що потенціал характеризує рівень, джерела, можливості підприємства, які використовуються в його діяльності, та впливає на кінцеві результати. Аналіз потенціалу підприємства дає змогу виявляти резерви ефективного функціонування та визначати пріоритети розвитку: збільшувати масштаби виробництва, зберігати рівень досягнутого чи скорочувати виробничу програму для подальшої стабілізації. Проблема оцінки потенціалу пов'язана з необхідністю визначення узагальнюючого показника, що найбільш повно його характеризує. А тому виникає необхідність розроблення системи показників, які взаємопов'язані один з одним та відображають рівні ефективності використання всіх видів потенціалу підприємства.

Все частіше науковці звертаються до неформальних підходів до оцінки потенціалу підпри-

емства за допомогою експертного методу, який хоча і характеризується високим ступенем суб'єктивізму, проте дає змогу з позиції комплексного підходу отримати реальне уявлення про потенціал підприємства. Так, Р. Грантом запропоновано здійснювати бальну оцінку потенціалу в розрізі ресурсів і здібностей підприємства за критеріями «відносна сила» та «стратегічна важливість» [3]. О.В. Ареф'євою, О.В. Коренковим визначено елементи та розроблено шкалу бальної експертної оцінки потенціалу торгівельного підприємства [4]. Узагальнення розглянутих підходів дало змогу сформувати авторську методику щодо оцінювання рівнів потенціалу.

Метою статті є дослідження сутності та основних складників потенціалу підприємства; розроблення системи показників оцінювання виробничого, науково-технічного та фінансового потенціалів; використання авторської методики для визначення рівнів їх використання на ПрАТ «Полтавамаш» та розгляд напрямів щодо удосконалення розвитку потенціалу на досліджуваному підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Висока конкурентоспроможність підприємства можлива лише за умови кваліфікаційного та раціонального механізму управління його ресурсами. Особливої актуальності це набуває в умовах нестабільного розвитку економіки та постійного впливу факторів зовнішнього середовища і зумовлює необхідність вивчення економічного потенціалу господарюючого суб'єкта як складної, відкритої та ієрархічно підпорядкованої системи.

Визначення інструментарію оцінки потенціалу дає змогу розробляти ефективну систему його управління на певних етапах розвитку. Підприємство зазвичай повністю не використовує наявний потенціал, але у разі постійного контролю рівня його використання можна вносити корективи та попереджати кризові ситуації. Тому вважаємо за доцільне запропонувати методику оцінки потенціалу за його структурою. Для машинобудівного підприємства найбільш доцільно прийняти таку структуру ресурсного потенціалу, як виробничий, науково-технічний та фінансовий потенціали, сукупність яких забезпечує необхідний рівень відповідності стану підприємства умовам зовнішнього середовища.

Для оцінки загального потенціалу підприємства необхідно визначити кожен індикатор виробничого, науково-технічного та фінансового потенціалу.

Виробничий потенціал – це сукупність вартісних і натурально-речовинних характеристик виробничої бази, що виражається в потенційних можливостях виробляти продукцію певного складу, технічного рівня і якості в необхідному обсязі [7] і включає такі складники, як потенціал основних фондів, оборотних засобів, трудовий потенціал. До системи індикаторів (критеріїв) формування рівня ефективності виробничого потенціалу машинобудівного підприємства, на думку авторів, доцільно віднести фондівіддачу; фондоозброєність праці робітників; коефіцієнт оборотності оборотних засобів; продуктивність праці одного працівника; коефіцієнт придатності основних засобів на кінець року; рентабельність господарських ресурсів.

Таблиця 1

Оцінка потенціалу ПрАТ «Полтавамаш» за 2014–2016 рр.

Показники	Од. виміру	Роки		
		2014	2015	2016
1	2	3	4	5
1. Виробничий потенціал				
Фондовіддача	грн/грн	0,62	0,84	1,01
Фондоозброєність праці робітників	тис. грн. /особу	188,57	203,29	191,42
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	обороти	0,56	1,15	2,78
Продуктивність праці одного працівника	тис. грн. / особу	117,24	171,43	192,82
Коефіцієнт придатності основних засобів на кінець року		0,62	0,61	0,61
Рентабельність господарських ресурсів	%	0,1	0,1	0,1
2. Науково-технічний потенціал				
Ступінь творчої ініціативності персоналу	%	25	28	32
Рівень використання розробок	%	15	23	34
Рівень компетенції керівників		середній	середній	середній
Рівень сформованості корпоративної культури		290	299	293
Рівень гнучкості		0,28	0,34	0,37
Коефіцієнт комерційної репутації підприємства	бали	7	6	8
3. Фінансовий потенціал				
Коефіцієнт оборотності активів	обороти	0,32	0,53	0,94
Коефіцієнт економічної незалежності		0,69	0,69	0,67
Рентабельність сукупного капіталу	%	0,13	0,11	0,14
Рентабельність власного капіталу	%	0,45	0,57	0,79

Науково-технічний потенціал визначається сукупністю матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, які спрямовуються у сферу науково-технічної діяльності і здатні забезпечити ефективніше використання суспільної праці [8]. До його складу відносять інноваційний та техніко-технологічний потенціал. Система індикаторів (критеріїв) формування рівня ефективності науково-технічного потенціалу підприємства містить такі показники, як ступінь творчої ініціативності персоналу; рівень використання розробок; рівень компетенції керівників; рівень

сформованості корпоративної культури; рівень гнучкості; коефіцієнт комерційної репутації підприємства.

Фінансовий потенціал – це відносини, що виникають на підприємстві з приводу досягнення максимально можливого фінансового результату за умов наявності власного капіталу, достатнього для виконання умов ліквідності і фінансової стійкості; можливості залучення капіталу в обсязі, необхідному для реалізації ефективних інвестиційних проєктів; рентабельності вкладеного капіталу; наяв-

Таблиця 2

Рівні використання потенціалу ПрАТ «Полтавамаш»

Показники	Розрахунок	Рівень
1. Виробничий потенціал		
Фондовіддача	$\frac{1,01}{(0,62 + 0,84 + 1,01) / 3} = 1,23 \rightarrow 1$	високий
Фондоозброєність праці робітників	$\frac{191,42}{(188,57 + 203,29 + 191,42) / 3} = 0,98 \rightarrow 1$	високий
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	$\frac{2,78}{(0,56 + 1,15 + 2,78) / 3} = 1,86 \rightarrow 1$	високий
Продуктивність праці одного працівника	$\frac{192,82}{(117,24 + 171,43 + 192,82) / 3} = 1,20 \rightarrow 1$	високий
Коефіцієнт придатності основних засобів на кінець року	$\frac{0,61}{(0,62 + 0,61 + 0,61) / 3} = 0,99 \rightarrow 1$	високий
Рентабельність господарських ресурсів	$\frac{0,01}{(0,1 + 0,01 + 0,01) / 3} = 0,25 \rightarrow 0,5$	низький
Рівень використання виробничого потенціалу	$0,5 * 1 + 0,75 * 0 + 1 * 5 = 5,5$	Високий
2. Науково-технічний потенціал		
Ступінь творчої ініціативності персоналу	$\frac{32}{(25 + 28 + 32) / 3} = 1,13 \rightarrow 1$	високий
Рівень використання розробок	$\frac{34}{(15 + 23 + 34) / 3} = 1,42 \rightarrow 1$	високий
Рівень компетенції керівників	середній	середній
Рівень сформованості корпоративної культури	$\frac{293}{(290 + 299 + 293) / 3} = 1 \rightarrow 1$	високий
Рівень гнучкості	$\frac{0,37}{(0,28 + 0,34 + 0,37) / 3} = 1,12 \rightarrow 1$	високий
Коефіцієнт комерційної репутації підприємства	$\frac{8}{(7 + 6 + 8) / 3} = 1,14 \rightarrow 1$	високий
Рівень використання науково-технічного потенціалу	$0,5 * 0 + 0,75 * 1 + 1 * 5 = 5,75$	Високий
3. Фінансовий потенціал		
Коефіцієнт оборотності активів	$\frac{0,94}{(0,32 + 0,53 + 0,94) / 3} = 1,58 \rightarrow 1$	високий
Коефіцієнт економічної незалежності	$\frac{0,67}{(0,69 + 0,69 + 0,67) / 3} = 0,98 \rightarrow 1$	високий
Рентабельність сукупного капіталу	$\frac{0,14}{(0,13 + 0,11 + 0,14) / 3} = 1,11 \rightarrow 1$	високий
Рентабельність власного капіталу	$\frac{0,79}{(0,45 + 0,57 + 0,79) / 3} = 1,31 \rightarrow 1$	високий
Рівень використання фінансового потенціалу	$0,5 * 0 + 0,75 * 0 + 1 * 4 = 4$	Високий

ності ефективної системи керування фінансами, забезпечення прозорості поточного і майбутнього фінансового стану [7]. Система індикаторів (критеріїв) формування рівня ефективності фінансового потенціалу підприємства включає: коефіцієнт обіговості активів; коефіцієнт економічної незалежності; рентабельність сукупного капіталу; рентабельність власного капіталу.

Сформована методика визначення показників, що характеризують виробничий, науково-технічний та фінансовий потенціали, була апробована на ПрАТ «Полтавамаш» (табл. 1).

Безсумнівно, можна за цими показниками констатувати досить ефективне використання всіх видів потенціалу, про що свідчить підвищення ефективності використання ресурсів, зокрема фондів, продуктивності праці та коефіцієнта оборотності оборотних засобів, і зростання рентабельності підприємства. Хоча необхідно відзначити як негативні тенденції зниження коефіцієнта економічної незалежності, коефіцієнта придатності основних засобів, рівня сформованості корпоративної культури та незмінний рівень компетенції керівників. Це свідчить про існування проблем в управлінській сфері досліджуваного підприємства, недоліку власних коштів та у технічному стані основних засобів.

Для обґрунтування індикаторів використання видів потенціалу проводять аналіз ключових показників, за допомогою яких можна найточніше оцінити сукупний потенціал підприємства.

Суть методу полягає в тому, що за кожним показником його досягнутий рівень зіставляється із значенням, що характеризує цільовий рівень. Цільовий рівень – нормативне, максимально можливе, зовнішнє значення. Вибір конкретної бази за кожним показником здійснюється з урахуванням його змісту і цілеспрямованих напрямів зміни. Оцінка діяльності підприємства за j-м показником i-ї групи проводиться за його індексною характеристикою:

$$I_{ij} = \frac{P_{ijf}}{P_{iju}} \left(\begin{matrix} j=1,2,\dots,S \\ i=1,2,\dots,M \end{matrix} \right), \quad (1)$$

де: I_{ij} – індикатор кожного виду потенціалу підприємства за показниками (індексна характеристика j-го показника i-ї групи);

P_{ijf} , P_{iju} – відповідно фактично досягнуте і цільове значення j-го показника i-ї групи.

Інтегральний показник визначається за такою формулою:

$$П = Б * \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^m *I_{ij} *K_{ij}, \quad (2)$$

Таблиця 3

**Програма підвищення ефективності використання потенціалу
ПрАТ «Полтавський машинобудівний завод»**

Стратегічні напрями	Заходи	Очікувані результати
1	2	3
1. Підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу	Впровадження нових видів продукції: твердопаливних котлів АКу 460	– зростання обсягу реалізації; – підвищення рентабельності прибутку $\Delta \Delta 1 = 240$ тис. грн.
2. Підвищення ефективності використання технологічного потенціалу	Вдосконалення технології виробництва для випуску твердопаливних котлів	– розширення асортименту продукції; – зменшення плинності кадрів на 2%; – підвищення ефективності використання основних засобів;
3. Підвищення ефективності використання основних фондів	Здача в оренду вільної площі	– підвищення обсягу реалізації $\Delta \Delta 2 = 46,08$ тис. грн.
4. Підвищення ефективності використання трудового потенціалу	Підвищення кваліфікації наявних робітників для випуску нових видів продукції	– наявність більш кваліфікаційного персоналу підприємства; – продуктивність праці та рентабельності трудових ресурсів $ПП_{\text{прог}} = \frac{Q_v + Q_d}{\Phi_{16}}$ тис. грн./особу $\Delta ПП = ПП_{\text{прог}} - ПП_{16} = 1,14$ тис. грн./особу
5. Підвищення ефективності використання оборотних фондів	Зниження імпорту металу для випуску енергозапчастин за рахунок відкриття пункту прийому металу та його обробки	– розширення ринку збуту енергозапчастин та їх реалізація німецькій силовій компанії – зниження матеріальних витрат на 2% $\Delta = 560,94$ тис. грн.
6. Підвищення ефективності використання виробничого потенціалу	Закупівля верстату «Окум» виробництва Японії	– зменшення витрат підприємства на оренду токарно-фрезерного верстату $V_{\text{ст.}} = 125 * 6 * 12 \text{ міс.} = 9000$ $\Delta V_{\text{прог.}} = 9000 - 520 = 8480$ тис. грн. – підвищення ефективності використання основних фондів підприємства $\Phi V_{\text{прог}} = \frac{Q_v + Q_d}{\Phi + 520} = 1,014$ $\Delta = \Phi V_{\text{прог.}} - \Phi V_{16} = 0,007$

де: П – узагальнююча, інтегральна оцінка діяльності підприємства;

Б – масштабний коефіцієнт, виражений у балах;

Кіj – середня оцінка абсолютної значущості j-го показника i-ї групи.

Узагальнююча оцінка діяльності за інтегральним показником застосовується для зіставлення результатів діяльності за низку періодів і є базою для формування стратегічної програми підвищення ефективності використання потенціалу досліджуваного підприємства.

За розробленою методикою було визначено рівні використання потенціалу ПрАТ «Полтавамаш» (табл. 2).

Проведений аналіз рівнів використання виробничого, науково-технічного та фінансового потенціалів ПрАТ «Полтавамаш» показав досить високий рівень ефективності наявного потенціалу.

За проведеними розрахунками було сформовано стратегічну програму підвищення ефективності використання потенціалу ПрАТ «Полтавамаш» (табл. 3).

Реалізація розробленої програми дасть змогу підвищити узагальнюючий показник ефективності використання потенціалу ПрАТ «Полтавський машинобудівний завод» – потенціаловіддачу – на 0,004 грн./грн.

Застосування розробленої методики визначення та оцінювання рівнів потенціалу дасть змогу ефективно управляти наявним потенціалом та формувати на цій основі стратегічні напрями його розвитку. Подальші дослідження доцільно сконцентрувати на формуванні достатньої суми фінансового потенціалу, що забезпечить нормальне функціонування підприємств машинобудівного комплексу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Хрущ Н.А. Корпоративне управління в Україні: процеси формування та розвитку: монографія / [Н.А. Хрущ та ін.]; за ред. Н.А. Хруща. К.: Кафедра, Хмельниц. нац. ун-т. 2012. 299 с.
2. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2004. 316 с.
3. Грант Р. Современный стратегический анализ / Р. Грант; пер. с англ. под ред. В.Н. Фунтова. СПб.: Питер, 2008. 560 с.
4. Ареф'єва О.В. Економічні засади формування потенціалу підприємства / О.В. Ареф'єва, Т.В. Харчук//Актуальні проблеми економіки. 2008. № 7. с. 71–76.
5. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібн. К. : Центр навч. літ-ри, 2005. 352 с.
6. Нужний К.М. Сутнісна характеристика економічного потенціалу підприємства / К.М. Нужний, О.Ю. Бобкова // Европейская наука XXI века. 2007 : матер. II Междунар. научно-практ. конф., 16–31 мая 2007 р. Т. 3. Днепропетровск: Изд-во «Наука и образование», 2007. С. 727.
7. Бугай В.З., Горбунова А.В., Ключева Ю.В. Теоретичні основи формування потенціалу підприємства // Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 1. С. 27–33.
8. Сухай О.Є., Яремко І.І. Концептуальні підходи до формування й управління потенціалом підприємства // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. Вип. 19.9. С. 233–238.
9. Котирева С.О., Дуба С.Т. Сутність та особливості управління економічним потенціалом підприємства // Науковий вісник НЛТУ України. 2007. Вип. 17.1. С. 234–239.
10. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства: навч. посіб. / Б.Є. Бачевський, І.В. Заблодська, О.О. Решетняк. К.: Центр учбової літератури, 2009. 400 с.
11. Павлова В.А. Оцінювання ресурсного потенціалу підприємств машинобудівної галузі / В.А. Павлова, О.В. Кузьменко // Держава та регіони. 2010. № 1. С. 152–156.